

УДК 336.71

Макарова Н. О.

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

The evaluation of risk is a compound part of banking system. Any bank come across the problem of how to decrease the risk. Effective management of risk is one of the most problematic question of banking business. This article define the practical approach of risk evaluation in banks' activity.

Оцінка ризику є невід'ємною складовою банківської діяльності. Кожен банк стикається з проблемою зменшення ризику. Ефективне управління ризиком — одне з найважливіших завдань банківської справи. У даній статті висвітлюється практичний підхід до оцінки ризиків у діяльності банків з точки зору вкладника.

На сучасному етапі розвитку економіки оцінка ризиків у діяльності банків набуває дедалі більшої актуальності, оскільки обсяги коштів клієнтів, що залучаються в банківську систему, з кожним роком зростають (протягом січня — серпня 2006 року відбулося зростання обсягів вкладів фізичних осіб на 16,5 млрд. грн. або на 22,6%) [1]. Банкрутство будь-якої банківської установи негативно позначається на довірі суспільства до банків загалом. За станом на 01.01.2007 р. у стадії ліквідації перебуває 19 банків (11,2% від загальної кількості зареєстрованих банків) [2]. Тому постає актуальне питання оцінки ризиків у діяльності комерційних банків.

Ризик банківської діяльності — це можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин [3].

Основою проблемою є оцінка ризиків вкладення коштів у банки. Розглянемо методику оцінки ризиків у діяльності банків на прикладі АКБ "Укрсоцбанк" і АКБ "ВАБанк" та визначимо місця цих банківських установ у рейтингу за ступенем ризику. Результатом даної статті має бути висновок про рівень ризику при вкладенні коштів в обрані банки.

Питання оцінки ризику в діяльності банку потребує глибокого вивчення. Багато науковців та спеціалістів, такі, як А. Б. Камінський, Т. Раєвська, І. М. Парасій-Вергуненко, А. Іванов, систематизували підходи до вимірювання ризиків у діяльності банків. Їхні праці спрямовані на практичне застосування висвітлених підходів. Проте ще не створена адаптована до умов України модель, яка дасть змогу робити комплексну оцінку діяльності банківської установи. Це є перешкодою для створення в Україні установ, що будуть займатися рейтинговою оцінкою діяльності банків та надавати відповідні приватні консультації клієнтам [4]. Отже, вкладники знаходяться у стані незнання і тому не можуть повністю довіряти банкам.

Законом України "Про банки і банківську діяльність" передбачено, що ризиками можуть управляти лише самі банки [1]. З метою захисту інтересів клієнтів і забезпечення фінансової надійності НБУ встановив для всіх комерційних банків обов'язкові економічні нормативи регулювання їх діяльності. Ситуація з дотриманням банками економічних нормативів свідчить про те, що основними проблемами для окремих банків є недостатній рівень капіталізації, платоспроможності і підвищена ризикова діяльність [5].

Банки, здійснюючи свої операції з метою отримання прибутку, наражаються на ризики, тому необхідно належним чином, на постійній основі, оцінювати і контролювати їх. Система оцінки ризиків передбачає застосування цілої низки критеріїв, призначених для визначення їх ступеня.

В економічній літературі існує надзвичайно багато різноманітних показників, тому для аналітика дуже важливо сформулювати оптимальний їх набір. Для визначення ступеня ризику для вкладників у діяльності банків розроблено систему аналітичних коефіцієнтів. Оцінці підлягають шість стандартів:

СК (стандарт капіталу), СА (стандарт активів), СМ (стандарт менеджменту), СЕ (стандарт ефективності), СЛ (стандарт ліквідності), Т (темпи приросту) [4]. Оцінка фінансового стану та рівня ризиків у діяльності банків з точки зору захищеності вкладів фізичних осіб здійснюється за допомогою спеціально розробленої системи із 28 показників. У даній роботі розраховано 20 показників, тому що є нерозгорнуті баланси банків, які не дають змогу оперувати необхідною кількістю даних для розрахунків усіх коефіцієнтів стандартів. Формули розрахунку коефіцієнтів стандартів подані в табл. 1.

Таблиця 1

Коефіцієнти стандартів і їх нормативи

№ п/п	Коефіцієнти	Нормативи та оцінки
1	K1 $\frac{\text{Капітал балансовий}}{\text{Пасиви}} \times 100$	10 – 20% – оцінка 1; 6 – 10% та 20 – 50% – оцінка 2; менше 6% та понад 50% – оцінка 3
2	K2 $\frac{\text{Вклади громадян}}{\text{Капітал балансовий}}$	до 2,5% – оцінка 1; від 2,5 до 3,5% – оцінка 2; понад 3,5% – оцінка 3
3	K3 $\frac{\text{Капітал балансовий}}{\text{Доходні активи}} \times 100$	понад 15% – оцінка 1; 10 – 15% – оцінка 2; менше 10% – оцінка 3
4	A1 $\frac{\text{Доходні активи}}{\text{Сукупні активи}} \times 100$	65 – 75% – оцінка 1; 60 – 65% та 75 – 80% – оцінка 2; менше 6% та понад 50% – оцінка 3
5	A2 $\frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Сукупні активи}} \times 100$	65 – 75% – оцінка 1; 50 – 60% та 75 – 80% – оцінка 2; менше 50% та понад 80% – оцінка 3
6	A3 $\frac{\text{Сума резерву}}{\text{Сукупні активи}} \times 100$	менше 5% – оцінка 1; 5 – 10% – оцінка 2; понад 10% – оцінка 3
7	A4 $\frac{\text{Основні засоби}}{\text{Чисті активи}} \times 100$	менше 10% – оцінка 1; 10 – 15% – оцінка 2; понад 15% – оцінка 3
8	A5 $\frac{\text{Загальні резерви + Прибуток}}{\text{Чисті доходні активи}} \times 100$	понад 7% – оцінка 1; 3,5 – 7% – оцінка 2; менше 3,5% – оцінка 3
9	M1 $\frac{\text{Вклади громадян}}{\text{Сукупні зобов'язання}} \times 100$	до 40% – оцінка 1; 40 – 50% – оцінка 2; понад 50% – оцінка 3
10	M2 $\frac{\text{МБК отримані - надані}}{\text{Зобов'язання}} \times 100$	до 8% – оцінка 1; 8 – 15% – оцінка 2; понад 15% – оцінка 3
11	M3 $\frac{\text{Витрати банку}}{\text{Доходи банку}}$	менше 0,70% – оцінка 1; від 0,70% до 1,0% – оцінка 2; понад 1,0% – оцінка 3
12	M4 $\frac{\text{Витрати адміністративні}}{\text{Витрати сукупні}} \times 100$	менше 35% – оцінка 1; 35 – 45% – оцінка 2; понад 45% – оцінка 3
13	E1 $\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чисті активи}} \times 100$	понад 1,5% – оцінка 1; 0,75 – 1,5% – оцінка 2; менше 0,75% – оцінка 3
14	E2 $\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \times 100$	15% – оцінка 1; 10 – 15% – оцінка 2; менше 10% – оцінка 3
15	E3 $\frac{\text{Процентні доходи - витрати}}{\text{Чисті активи}} \times 100$	понад 4,5% – оцінка 1; 3,5 – 4,5% – оцінка 2; менше 3,5% – оцінка 3
16	L1 $\frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Вклади громадян}} \times 100$	понад 80% – оцінка 1; 40 – 80% – оцінка 2; менше 40% – оцінка 3
17	L2 $\frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Сукупні зобов'язання}} \times 100$	понад 20% – оцінка 1; 15 – 20% – оцінка 2; менше 15% – оцінка 3
18	T1 Річні темпи зростання активів	понад 30% – оцінка 1; 10 – 30% – оцінка 2; менше 10% – оцінка 3
19	T2 Річні темпи зростання зобов'язань	
20	T3 Річні темпи зростання балансового капіталу	

Як видно з табл. 1, за кожним зазначеним показником виставляється оцінка від 1 до 3, визначена статистично-математичним методом шляхом розрахунку структурних середніх. Оптимальній межі ризику відповідає оцінка 1, а найбільш ризиковим є значення 3 [5].

На основі підходу до оцінки ризиків у діяльності банків визначимо місця в рейтингу за ступенем ризику АКБ "ВАБанк" і АКБ "Укрсоцбанк", використовуючи баланс та звіт про фінансові результати за 2004 – 2005 роки.

За даними по АКБ "ВАБанк" та АКБ "Укрсоцбанк" одержано такі результати оцінок (табл. 2).

Таблиця 2

Присвоєння оцінок АКБ "Укрсоцбанк" та АКБ "ВАБанк"

Банки № п/п	АКБ "Укрсоцбанк"			АКБ "ВАБанк"		
	Коефіцієнт	Значення	Оцінка	Коефіцієнт	Значення	Оцінка
1	K1	12,87%	1	K1	6,8%	2
2	K2	2,07%	1	K2	3,5%	2
3	K3	16%	1	K3	7,9%	3
4	A1	80%	2	A1	86,95%	3
5	A2	56,1%	2	A2	46,97%	3
6	A3	5,6%	2	A3	0,76%	1
7	A4	15,4%	3	A4	5,3%	1
8	A5	28%	1	A5	3,5%	3
9	M1	37%	3	M1	26,3%	3
10	M2	60%	3	M2	75,1%	3
11	M3	0,81%	2	M3	80,5%	3
12	M4	23%	1	M4	18%	1
13	E1	1,5%	1	E1	0,69%	3
14	E2	1,22%	1	E2	15,2%	1
15	E3	4,8%	1	E3	3,1%	1
16	L1	76%	2	L1	71%	2
17	L2	70%	1	L2	53%	1
18	T1	37%	1	T1	34,52%	1
19	T2	33%	1	T2	36,80%	1
20	T3	66%	1	T3	9,64%	3
Загальна сума			29			
						41

Використовуючи дані табл. 2, можна розрахувати сукупний рейтинг. Він є загальною оцінкою фінансової стійкості банку і розраховується наступним чином.

Бали за кожним із показників підсумовуються та ранжуються в порядку зростання. Мінімальна кількість балів, яку може набрати банк, – 20, максимальна – 60. Виходячи з цих балів, розраховується рейтингова оцінка за диференційованою шкалою від 1 до 4.

Для розрахунку граничних меж рейтингових оцінок використовується наведений нижче алгоритм. Значення ширини інтервалу обчислюється за формулою:

$$i = \frac{(X_{\max} - X_{\min})}{4}, \quad (1)$$

де i – ширина інтервалу;

$X_{\min}$ – найменша кількість набраних балів у ранжованому ряду динаміки;

$X_{\max}$ – найбільша кількість набраних балів у ранжованому ряду динаміки [1].

За розрахунками загальна кількість балів, одержана АКБ "Укрсоцбанк", складає 29 балів, та АКБ "ВАБанк" – 41 бал (табл. 1). Отже, значення ширини інтервалу дорівнює 10.

Слід визначити граничні межі рейтингів.

Рейтинги знаходяться в інтервалі від $X_{\min}$ до $X_{\max}$. Розрив між нижньою межею попереднього рейтингу і верхньою межею наступного дорівнює 1. Верхній межі відповідає значення нижньої межі, збільшеної на 10. Виходячи з цього, маємо наступні граничні межі рейтингів:

рейтинг 1: 20÷30 балів – ризики незначні;

рейтинг 2: 31÷41 бал – ризики помірні;

рейтинг 3: 42÷52 бали – підвищені ризики;

рейтинг 4: 53÷60 балів – високі ризики.

Отже, на основі одержаних розрахунків можна зробити висновки про наступне: АКБ "Укрсоцбанк" отримав загальну

рейтингову оцінку 1. Це значить, що він має високу надійність та фінансову стійкість, ризики для вкладників незначні.

АКБ "ВАБанк" отримав оцінку 2, тому до нього висувають зауваження непринципового характеру, він є практично надійним, вважається стійким, ризики для вкладників помірні.

Зроблений аналіз засвідчує, що діяльність цих банків у 2005 році характеризувалась зростанням обсягів банківських операцій. Задля підвищення рівня надійності, конкурентоспроможності та фінансової стійкості банків доцільно вжити таких заходів:

для АКБ "ВАБанк" слід підвищити рівень капіталізації, зокрема шляхом залучення нових акціонерів, збільшення резервного фонду і результатів діяльності;

для АКБ "Укрсоцбанк" необхідно поліпшити якість активів, підвищити їх рентабельність за рахунок зменшення частки неробочих проблемних активів.

Обом банкам потрібно підвищити прибутковість банківських операцій, знизити витрати шляхом застосування новітніх комп'ютерних технологій та оптимізації організаційної структури. Обов'язково слід постійно стежити за рівнем ризику і формувати резерви в повному обсязі за активними операціями.

Присутність ризику на всіх стадіях операцій банків, що здійснюються задля одержання прибутку, неминуча. Тому необхідними є оцінка і на її основі постійний контроль ризиків. В Україні через відсутність зваженої системи оцінки ризиків неможливо зафіксувати проблему на початку та запобігти її поширенню шляхом своєчасного вжиття санаційних заходів. Потрібно брати приклад банківського регулювання в інших країнах, де, крім офіційних регуляторів, є і приватні фірми, що публікують свої власні оцінки [1]. На даному етапі розвитку в Україні потрібно створити рейтингові агентства для оцінки фінансового стану банківських установ, що буде стимулом для банків щодо поліпшення управління ризиками й підвищення довіри клієнтів, що становить каталізатор розвитку економіки в цілому.

Література: 1. Сучасний стан банків // www.bank.gov.ua. – С. 1. 2. Вклади фізичних осіб // Бюлетень НБУ. – 2006. – листопад. □ С. 133. 3. Закон України "Про банки і банківську діяльність" // www.rada.gov.ua 4. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків // Вісник Національного банку України. – 2005. – №8. – С. 9 – 14. 5. Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств. Начальний посібник. – К.: Вид. дім "Скарби", 2001. – 336 с.

Стаття надійшла до редакції
04.04.2007 р.

УДК 330.11

Піддубний І. О.

Піддубна Л. І.

ТЕОРІЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: ПРЕДМЕТНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

The subject and methodological renovation of the competitiveness theory in its neoclassic version have been substantiated on the basis of the critical analysis of the state of the theoretical bases of competitiveness, development the use of system and praxeological approaches.

Щорічні публікації Всесвітнього економічного форуму, згідно з якими Україна за рейтингом глобальної конкурентоспроможності у 2006 році займала 78 місце [1, с. 28], актуалізують питання, відповідь на яке в економічній науці донині за-